

ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЯ И СИГУРНОСТ – ПАРАДОКС ИЛИ ВЗАИМОЗАВИСИМОСТ

д-р Диана Иванова Илиева

Университет по библиотекознание и информационни технологии
diana_edubg@abv.bg; 0878 131100

LINGUOKULTUROLOGY AND SECURITY – PARADOX OR INTERDEPENDENCE

Diana Ivanova Ilieva, PhD

University of Library Studies and Information Technologies
diana_edubg@abv.bg; 0878 131100

Анотация: От края на XX век лингвистиката развива направление, в което езикът се разглежда като културен код на нацията (не просто като средство за комуникация и познание). Това направление, получило наименованието Лингвокултурология, изследва реверсивната взаимовръзка между езика и културата. На всеки отделен език е необходим метаезик, специфичен културен код, осигуряващ дешифрирането на информацията, залегнала в дълбинните структури на културата и съзнанието. Културните кодове оказват своето влияние в осъзнаването на явленията и процесите в науката за сигурност на организацията; това от своя страна разкрива необходимостта от нейното изследване от лингвокултурологична гледна точка – създаване на научно знание за Лингвокултурологичен аспект на сигурността.

Ключови думи: лингвокултурология, метаезик, културен код, дешифриране на лингвокултурологична информация, сигурност

Abstract: Since the end of 20th century linguistics has developed a branch in which language is seen as a cultural code of nation (not just as a means of communication and knowledge). This branch is recently known as Linguoculturology and explores the reverse correlation between language and culture. Each language needs a meta-language, a specific cultural code which provides decoding the information embedded in the deep structures of culture and consciousness. Cultural codes play an important role in understanding the phenomena and processes in the science of Organizational Security; this, in turn, reveals the need for its study of linguocultural perspective - the creation of scientific knowledge for Linguocultural Aspect of Security.

Key words: linguoculturology, meta-language, cultural code, decoding of the linguocultural information, security

От 90-те години на XX век лингвистиката активно разработва направление, в което езикът се разглежда като културен код на нацията, а не просто като средство за комуникация и познание. Това направление, получило наименованието *Лингвокултурология*, изследва реверсивната взаимовръзка между езика и културата. Тази млада наука възниква на границата на редица науки: езикознание, културология, лингво-

странознание, социолингвистика, етнолингвистика, етнопсихолингвистика, лингво-фолклористика и др. Интердисциплинният ѝ характер изразява общата тенденция на съвременната наука за интегриране на процесите, взаимовлиянието и взаимопроникването на различни области на знанието при изучаване на общ обект на изследване. Логиката на научните изследвания води до синтез на редица науки и формирането на комплекс от научни представи за културата като цялостна, многообразна, саморазвиваща се сложна система.

Ако според съвременните специалисти по наукология (наука за науката) терминът *култура* за хуманитарните науки е такова фундаментално понятие, както например *гравитация* във физиката или *еволюция* в биологията, то според нас взаимовръзката между лингвокултурология и сигурност трябва да се разглежда като фундаментална взаимообусловеност. Ако на пръв поглед такава симбиоза изглежда като парадокс, следващите редове са доказателство за хипотезата, че тази взаимозависимост е обективна. Това дава основание да се изследва лингвокултурен аспект на *сигурността на социалната организация*¹.

Без да се впускаме в пространни разяснения на понятието *сигурност*, трябва да отбележим, че обхващайки спецификата на термина според научната и наивна езикова картина на света, неговата дефиницията има определено научно обосновано съдържание (Манев 2016). Настоящият доклад предлага разглеждане на имплицитната реверсивна връзка между лингвокултурология и сигурност.

Като когнитивен мост в този смисъл са думите на американския министър на отбраната по време на Карибската криза и Виетнамската война Робърт Макнамара: „Сигурността е развитие и без сигурност няма развитие” (McNamara 1968). Този афоризъм, съдържащ много истина в стегната и лаконична форма, ни подсказва, че сигурността на една социална група, организация, етнос или нация не се изчерпа единствено със съществуващите мерки по осигуряването на международна, регионална, национална сигурност (както и нейните аспекти – външна, вътрешна, военна, икономическа, политическа, информационна, екологична, духовна и др.). Нужно е развитие на установените стереотипи в това отношение. Стъпка напред в тази посока особено в настоящия етап на регионална и международна, дори и на междуличностна агресия, на интензивни миграционни потоци, смяна не само на територии, но и на смесение на големи групи хора с различни религиозни, расови, етнически, възрастови и джендърни особености, е познаването на своеобразието на тяхната национална и духовна култура, т.е. на *културния код*² на тези общности и съобразяването с него. Заради не познаване на културните кодове все по-чести са случаите, когато независимо от основните причини за определени действия, не на място казани думи или не съобразено действие стават повод за сериозни конфликти.

В такива случаи съществен принос (като боец на тихия фронт) за превенцията или за спокойното, далновидно и мирно разрешаване на конфликтите има правилното разбиране на взаимната връзка между лингвокултурология и сигурност. Главната задача на лингвокултурологията, посочена от френския лингвист Емил Бенвенист се основава на „триадата“ език, култура, личност и се свързва с изучаването и описването на взаимоотношенията на езика и културата, езика и етноса, езика и

¹ За краткост в изложението по-нататък вместо понятието *сигурност на социалната организация* ще използваме понятието *сигурност*. В настоящото изложение под сигурност ще разбираме определението изведено за същата от организационнокултурен и системен аспект. Вж. Манев 2012, Манев 2016.

² Терминът *културен код* е изяснен подробно по-нататък в статията.

народния манталитет, а научния ѝ апарат представя образно като увеличително стъкло, през което може да се наблюдава материалната и ментална етническа самобитност (Бенвенист 1974: 45). За идентичността на двата елемента от тази триада – култура и личност – е нужна сигурност (разглеждана в различни аспекти) за опазване на автономията на двата феномена – поотделно и съвместно. Ние разглеждаме третия елемент от триадата – езика – като неотменна спойка между първите два елемента и сигурността: заради или благодарение на (не)правилно използвани езикови фрази или изрази, (не)съобразени с национален манталитет, етносни или религиозни различия, специфични културни традиции се нарушава устойчивостта на сигурността на социалната организация или дори националната сигурност; респективно съобразяването на споменатите фактори с лингвистичната специфика може да допринесе за подобряване баланса на елементите, поддържащи сигурността – национална или на организацията/групата.

За доказване на работната хипотеза ще разгледаме основните и най-необходими теоретични положения от организационната култура, лингвокултурологията и сигурността (вж. Манев 2016) и накрая ще покажем взаимната им връзка. Това ще стане принципно, с цел представяне на подхода за изследване на взаимовръзката поради ограничения в обема на изложението.

Актуалността на знанията за организационната култура и нейното управление в интерес на стратегическото ръководство за повишаване ефективността на организацията се обуславя от настъпилите в края на XX век глобални промени, които породиха множество динамични противоречия и създадоха изключително сложна, турбулентна глобална среда. Тяхната значимост се определя от неустойчивото развитие на човешката цивилизация, динамичната смяна на ценностните системи, нарастването на заплахите за мира и стабилността в света. Бурното развитие на информационното общество създаде динамични условия и нова благоприятна среда за високата информираност на гражданите на развитите общества и индустрията и тласна напред конкуренцията между производителите и борбата за ресурси. Това налага стратегическите ръководители да управляват културата на своите организации за повишаване на ефективността им в интерес на тяхното оцеляване и просперитет. Така познаването и управлението на организационната култура се превръщат в стратегически инструмент за съвременния мениджмънт (Манев 2007: 5).

В теоретичен план организационната култура произлиза от антропологическите и социологическите науки, а в емпиричен план – от мениджмънта, което дава възможност организационната култура да бъде управлявана.

При развитието на изследванията на организационната култура през годините се създават модели за нейното проучване. В книгата си „Организационна култура и лидерство” Едгар Шейн (Schein 1985) определя базов модел, който помага за по-пълно разкриване съдържанието на организационна култура.

Най-видимото ниво на културата (най-горното) включва организационното поведение и артефактите. Моделите за поведение и външното проявление на културата, допълнителните доходи, осигурени на ръководителите, правилата за обличане, равнището на използвана технология (къде се използва) и оформлението на работното пространство са нейните видими индикатори, но те са трудни за тълкуване. Предметите на труда и поведението също могат да ни кажат какво прави групата, но не и защо го прави. Това са видимите елементи на организационната структура на групата (организацията), които се откриват от пръв поглед и по които тя се отличава от друга група (организация). Трудността е в дешифрирането на значението на тези видими артефакти на групата и защо точно те са характерни за нея, коя е дълбоката

философска, морална и етична основа за произхода им. Тези модели на поведение и артефакти са външна манифестация на културата, която е характерна за групата (организацията) и я отличава от другите.

На следващо равнище са нормите и правилата на поведение, дефинирани на базата на организационната етика, която се определя от второто ниво – равнището на възприетите в организацията ценности. Тези неформални норми и правила за поведение са съвкупност от морални принципи, върху които се градят стандартите за правилно и неправилно поведение. Стандартите отразяват неформално споделените ценности, залегнали в етичния кодекс на групата, възприети от членовете на организацията или на професионалната общност като правилни. Етичният кодекс има голямо значение за организацията, защото неетичното поведение е със значими последици за нейната ефективност. Ценностите подчертават и до голяма степен определят поведението, но не пряко.

За да се разбере наистина културата, трябва да се стигне до третото, най-дълбокото равнище на основните подразбиращи се предположения – подсъзнателно възприетите за дадени в организацията – идеи, убеждения, мисли и чувства. Именно те са сърцевината, ядрото на организационната култура, скрити от горните два слоя, най-трудни са за разкриване, дешифриране и изследване. Тези подразбиращи се предположения са в основата и определят възприетите ценности и опосредствано чрез тях артефактите, видимата част на процесите и структурата на социалната система.

От научнотеоретичен аспект организационната култура отразява и съдържа не само сегашното състояние и същност на дадена организация, но и новите елементи, които се зараждат и се проявяват като индикатори и градивни елементи на бъдещо състояние на организацията. Поради това теорията и технологията за диагностициране и измерване на организационната култура имат методологично значение за разкриване на сегашното и особено на бъдещото състояние и съществуване на всяка организационна система. Следователно изследващият и анализиращият конкретното състояние на организационната култура и нейните промени, в съответствие с новите социални, професионални и научнотехнологични реалности, ще има огромно предимство пред другите и неговата организация системно и динамично ще се развива успешно. В това са смисълът и целта на успешния мениджмънт на организацията за поддържане на необходимата сигурност и нейното управление.

Така разкритото съдържание на организационната култура дава възможност да се обособят поне три важни свързани компонента: ценностен, нормативен и символен. Ценностният компонент е в центъра на ядрото от доминиращите ценности в организацията. Той формира и определя същността и съдържанието на организационната култура и има детерминираща функция спрямо останалите два компонента. Ценностите притежават определени характеристики, по-важните от които са съдържание и интензивност, йерархия и структура, централност и социална желаност, стабилност и гъвкавост, универсалност и специфичност. Те са приложими и на трите нива на анализ: индивидуално, организационно и национално. Съпоставянето на ценностите на различните нива дава възможност да се направи анализ на тяхната съвместимост или разминаване и да се оцени каква е взаимовръзката между ценностната система на индивида, организацията и нацията.

Ценностите определят нормите в организацията, а нормите предписват и санкционират организационното поведение. Споделените ценности са основа за създаване и развиване на нормите, които отразяват очакваното поведение или изпълнение на задължения.

Като нематериален актив на организацията организационната култура може да се дефинира като ресурс от традиции, знания и авангарден опит, включващ базови ценности, норми и практики, проявяващи се в организационното поведение чрез символи, език, идеологии, митове и ритуали в рамките на споделен контекст (Манев 2007: 40-62).

Комуникациите осигуряват информация за културата, структурата на информационните потоци, измененията на организационните ценности и техния характер. Процесът на вземане на решение в организацията отразява правомощията на ръководителя и неговото отношение към кадрите. Основните предположения за развитието, очакванията на служителите, критериите и методите за оценяване са факторите, които влияят върху нормите и правилата за работа и спомагат за нейното подобряване. Оценката на устойчивостта на организацията, ключовите фактори за нейната ефективност, на техния приоритет, критичните ресурси и ограниченията формират основата за организиране на контрола, определяне правата, отговорностите и правомощията на лидера, мероприятията за мотивацията на ресурсодателя. На тази основа следва да се синтезира стратегия за промяната, да се определят нейният обхват, дълготрайност, резервните източници на ресурси, надеждността, ползата от стратегически съюзи и перспективата за тяхното разширяване. Същността и съдържанието на промяната се определят от реалната оценка на организационната култура.

Водеща теоретична идея в управленските науки е, че основна отговорност на всички ръководители е да дефинират, формират и поддържат отличителните черти на организациите, с които повишават ефективността на работата си и се отличават в обществото. Най-фундаменталната отличителна черта е организационната култура. Тя дава целева смисленост на поведението, единство и интегрираност в мисли, чувства, поведение на членовете на организацията, осигурява хармонизация със средата и формира интуитивната ба-за за равновесие, за промяна и развитие, т.е. осигурява нагласа за стратегически действия.

С тези си основни характеристики, съвсем набързо очертани, организационната култура може да бъде използвана като стратегически инструмент за управление на стабилността, т. е. на сигурността на организацията. В настоящата тема се посочва принципният подход за изучаване на връзката на сигурността чрез методологията на лингвокултурологията през медиаторството на организационната култура. В тази връзка се разглеждат някои основни положения от лингвокултурологията. Пред нея като самостоятелен клон на знанието стоят ред специфични задачи, които са описани изчерпателно от изтъкнатия руски лингвокултуролог В. А. Маслова и са свързани с необходимостта да се намери правилен отговор на въпросите:

- ◆ как културата участва в образуването на езиковите концепти;
- ◆ към коя част от **значението на езиковия знак се закрепят „културните смисли“**;
- ◆ **осъзнават ли се тези смисли от говорещия и слушащия и по какъв начин те влияят на езиковите стратегии**;
- ◆ съществува ли **реално културно-езикова компетентност**³ на носителя на езика въз основа на която той **въплъщава и разпознава в текста културните смисли**;

³ Работно определение на *културно-езикова компетентност* според Маслова: „естествено владееене от езиковата личност на процесите на пораждане и възприемане на речта и което е важно – познаване на насочеността на културата; за доказване на това са нужни нови технологии на лингвокултурологичния анализ на езиковите единици.“

- ◆ какви са концептосферата (съвкупността на основните концепти на дадена култура) и дискурсите на културата, репрезентирани от носителите на една култура или множество култури (универсалии);
- ◆ каква е културната семантика на дадените езикови знаци, която се формира на основата на взаимодействието на две различни предметни области – език и култура;
- ◆ как да се систематизират основните понятия на дадените науки, т. е. да се създаде понятиен апарат, който би позволил не само да се **анализира проблема за взаимодействието на езика и културата в динамика, но и би обезпечил взаиморазбирането в рамките на дадената научна парадигма – антропологична или антропоцентрична** (Маслова 2001:29).

При решаването на посочените задачи е нужно да се има предвид и една изключително важна особеност, създаваща допълнителни затруднения: **културната информация на езиковите знаци по принцип има имплицитен характер**, тя е скрита зад езиковите значения. Например руският фразеологизъм *намылить шею* (букв. „сапунисвам някому шията“) има речниково значение „силно нахоквам, наругам някого“ (Дубровин, Влахов 1979: 163), а културната информация, свързана с него, може да е прозрачна само за носителите на езика, на които са известни историческите корени на този идиом: в Русия във времената, когато се е прилагало смъртно наказание, на осъдения на смърт чрез обесване са сапунисвали шията, за да може въжето да се плъзга по-добре и примката да се затегне. Тази културна информация (да понесеш голямо наказание под благоприятния предлог на нещо добро – да ти намажат шията със сапун, за да не се претърка от въжето...докато те бесят) се губи при българското идиоматично съответствие „тегля някому един калай“ и при буквалния превод, както и при английското съответствие и буквалния превод „give sb. <a lick with> the rough side of one’s tongue“ (букв. „да лизна някого с грубата страна на езика“) и може да бъде адекватно възприета от чужденците само при перфектно познаване на изходния език (руски в случая) или на определени лингвокултурологични факти за даден етнос.

Ето защо изучаването на културно детерминираната семантика на езиковите знаци, формираща се при взаимодействието на два различни кода – езиковия и културния, са от съществено значение при целепологането на лингвокултурологичните изследвания. Това е приложимо, т. к. езиковите знаци изпълняват функция на „език на културата“, което се материализира чрез заложената в езика способност да отразява национално-културната менталност на съответните езикови личности. Накратко това може да се обясни по следния начин: езиковите знаци получават семантичното си значение, което е определено от дадения организационнокултурен модел на нацията (етносоциалната група) чрез най-дълбокото равнище на основните подразбиращи се предположения – подсъзнателно възприетите за дадени в организацията идеи, убеждения, мисли и чувства и междинното ниво – възприетите и споделени ценности в същата социална организация. Тъй като тези две нива на организационната култура определят от една страна организационното поведение и в същото време самите те са отразени и в езиковите знаци, като ги определят по форма и семантично съдържание, то е възможно чрез лингвокултурологичните методи да се изследват същите тези две вътрешни и скрити нива на организационната култура на дадена етносоциална група. По този начин чрез методите на общото учение за сигурността (Манев 2012), която използва организационнокултурния подход за нейното изучаване, е удачно да се изследва лингвокултурологичния аспект на сигурността.

За изясняване на този въпрос ще приложим някои наблюдения от практиката и емпиричен материал от лингвокултурологично естество. Както вече споменахме, езиковите знаци изпълняват функция на „език на културата“, което се материализира чрез заложената в езика способност да отразява национално-културната менталност на съответните езикови личности.

В тази връзка дори при спазване на всички езикови норми може да възникне „културна бариера“. Много подходяща илюстрация в това отношение е ситуацията, описана от Анна Вежбицка, при която английски диригент, поканен да ръководи немски оркестър, попада пред такава „културна бариера“. Работата не потръгнала от самото начало; диригентът мислел, че причината е в него, т. к. той не говори немски и музикантите не го възприемат като „свой“. Ето защо той започнал да изучава немски език и едно от първите неща, за които помолил учителя си, било да го научи как да каже на немски фраза като „Послушайте, струва ми се, че би било по-добре, ако се опитаме да го изсвирим по следния начин“. Учителят се замислил и после му казал „Разбира се, можем да построим фразата и по този начин, но на немски е по-добре да се каже: „Трябва да се свири така“. Културният подтекст, намиращ се в същината на тази културна бариера, в случая е свързан с различията в нормите за речево поведение на двата етноса, които произтичат от различната им менталност. В такива случаи трябва „да се чете между редовете“, т.е. да се познава семантичната символна натовареност (значение) на речевите физически носители, детерминирани от съответната култура. Такава културна бариера е възможна поради факта, че участниците в общуването влагат *различни смисли на пръв поглед в едни и същи думи*. Причината е една: нееднакви *фоновни знания за културата* – навичките, обичаите, стереотипа на поведение и свързаните с него езикови средства за различните нации.

Чрез ценностната система на нацията оценъчните (аксиологичните) смисли са „кодирани“ в системата на националния език благодарение на съществуващите във всеки социум критерии за оценка, базирани на неговия специфичен културен модел. Етнолози, психолози и етнопсихолози изтъкват наличие на устойчиви особености в моделите на национално поведение и неизменчивостта на определящите духовния живот на нацията архетипове – начините за свързване на образите, намиращи се в основата на творческото интерпретиране на света и предаващи се от поколение на поколение. Ценността е понятие, използвано в хуманитарните науки за обозначаване на явления, предмети и техните свойства, на абстрактни идеи, възплъщаващи в себе си обществени идеали и представляващи еталон за подражание.

Считаме, че значимостта на ценностните ориентации за един или друг етнос е обусловила „кодирането“ им в системата на всеки национален език – предимно в лексиката, особено във фразеологичния и паремиологичен фонд. Такова „кодиране“ се извършва преди всичко чрез включване на оценъчния компонент в денотативното или конотативно значение на думата и стилистичните и метафорични средства на фразеологизмите и паремиите.

Индикативно по отношение на културните смисли е виждането на руския езиковед, философ и културолог П. С. Гуревич: „не всяка дейност поражда културата, а само онази нейна част, която има сакрален характер и е **свързана с търсене на смислите**, съществуващи в битието. **Предметът или постъпката се превръщат в културен феномен, ако те придобиват смисъл; производството на смисли твори култура**⁴“ (Гуревич 1994: 34-35).

⁴ Открояването с bold и italic в текста е наше.

Дали например слънцето е културен феномен? Първото нещо, което е важно да имаме предвид, е че то е жизненоважен феномен – без него растенията не могат да фотосинтезират – това значи, че тревоядните и всички други живи същества по хранителната верига са обречени на гибел без него. Но това е природна даденост, което би значило, че слънцето не би трябвало да се причислява към културните феномени. От друга страна се знае, че всички съществуващи култури обхващат това понятие, но по различен начин открояват неговата важност. Така например за славянските и скандинавските народи, за германците, унгарците, румънците, въобще за народите, живеещи в умерените широчини, слънцето е символ на доброто, топлинката, нежността, ласката. Ние се обръщаме с думите „Слънчо“, „Слънчице“ към децата и най-любимите си хора; рефрен от песента на българската изпълнителка Емилия е „Ти си, сине, ясно слънчице да стопляш, сине, майчино сърце“. В културата на руския етнос обръщението към любимия също се свързва със слънцето: „ты, мое солнышко“. Соларните знаци – знаците на слънцето – присъстват в славянската култура в шевиците, дърворезбата, грънчарството, обредните хлябове, изпълнявайки ролята на защита от лошото. В културата на арабските страни и в Средна Азия обаче, където народите са измъчвани от палещите слънчеви лъчи и нетърпимата жега и суша, слънцето се възприема като зло. Казват, че арабите не разбират онези шекспирови сонети, в които любимата се сравнява със слънцето (превод Валери Петров, 1999: сонети 21, 24, 28). „Слънцето в нашия свят е не само природно явление, но и продукт на културата, факт от човешката история, осигуряваща непрестанно обогатяване и натрупване на смисъла, който се изработва чрез дейността в хода на практическото и духовно усвояване на природата (Василев 1988: 83).

Еднакви натурфакти (неща, създадени от природата) се оценяват в различните култури по различен начин. В българския и руски език думата *крава* метафорично може да се използва за дебела, тромава, мудна жена; в английския език такава персонификация също има обиден смисъл, но се използва не за характеризиране на външния вид, а за описание на характера на жена – неучтива и неприятна. В индийската и непалска култура това пренасяне на негативни качества от животното към човек е невъзможно, тъй като в индуизма кравата се смята за свещено животно. Тя олицетворява изобилие, чистота и святост; символ е на безкористната жертва. Тъй като тя дава мляко, индусите и жителите на Непал я почитат като символ на майчинството. Убийството на крава в Индия е било смятано за еквивалент на убийството на свещеник. То се наказвало със смърт. Днес в Индия и Непал, където голяма част от населението изповядва индуизъм, кравата се намира под защита на държавата и се ползва с огромно уважение. Отказът от консумацията на говеждо месо е част от индуизма. От индийската митология е известно, че бог Кришна изкарал детството си като пастирче на крави и телета. От преклонението пред кравата произлиза и фразеологизмът *свещена крава* (видимо пренесен чрез межкултурни връзки) – човек, който не трябва да се закача.

В друго наше изследване сме разгледали някои аксиологични характеристики на лексемата *свиня*, която е нагледен показател за големи културни различия – в българския, руски и английски език тя съдържа негативна оценка, отразена в лексемите, фразеологизмите и паремииите в трите езика. Широко известно е и нетърпимото отношение към това животно в еврейската култура и в културата на народите, изповядващи исляма. Противоположно на това отношение, в китайската и египетска култура свинята е носител на положителен аксиологичен знак като символ в Китай на щастието и плодородието, символ на мъжката сила, сексуалност и изобилие; в Египет е свързвана с Богинята Нут и Изиди, в Месопотамия и Скандинавия с богинята на

майчинството. Келтският фолклор също изобразява свинята с положителен аксиологичен знак. Диаметрално противоположните в някои езици и култури аксиологични характеристики на лексемата *свиня* са добро основание за по-сериозно вникване в лингвистичните и културологични прояви на ценностните аспекти, които тя носи. Емблематично е посланието на иначе техническия термин „свинска опашка“, станало особено актуално във връзка със залавянето и обездвижването на нелегални емигранти от български доброволни отряди и възникналото напрежение на верска основа (Илиева 2016б).

Изучаването на това диаметрално различно отношение към същностите и явленията от заобикалящия ни свят има съществено значение в лингвокултурологията и помага за преодоляване на различията и културния шок, попадайки сред чужда култура, както и за изграждането на отношения на взаиморазбиране и толерантност между различните етноси, религии и социални групи. Те трябва да се имат предвид като думи-табу или изрази-табу сред членовете на една организация, за да се запази стабилността и сигурността ѝ.

Всички тези културни смисли⁵, проявяващи се в културните различия, са образно казано „безплътни“. За да се проявят като явление на културата, те трябва да се обективират. Това се случва, когато смислите се проявяват в *културните кодове* – чрез думи, символи, паремии, митологеми, ритуали и др. Благодарение на тях „това дълбочинно ниво на културата, където осъзнатото се съединява с безсъзнателното и което служи за основа на устойчивата система на смислите и представите, вкоренени в съзнанието и поведението на много поколения, се възприема като манталитет“ (Ерасов 1996: 20, цит. по Хроленко 2006: 42).

При лингвокултурологичния анализ културата започва да се интерпретира като определена структура, като определено единство от особени признаци – кодове. Понятието *код* за първи път се използва в свързочната техника (Морзовата азбука, която се е наричала „код на Морз“, телеграфен код и т.н.), впоследствие започва да се използва в изчислителната техника, математиката (бинарния код на Джордж Бул напр., наречен Булева алгебра), кибернетиката и генетиката (генетичен код). В тези случаи под *код* се разбира съвкупност от знаци и система от определени правила, с чиято помощ информацията може да бъде представена като сбор от тези знаци за предаване, обработка и съхранение. По този начин се решават проблемите не за разбирането, а за оптимизирането на кодовете

В културологията и лингвокултурологията обаче най-много се цени именно съдържанието и тълкуването/разбирането на културните текстове. Тук трябва да се отбележи, че според съвременната европейска традиция е прието терминът *текст* да се разбира като широко понятие – всичко, което е създадено изкуствено: не само книги и ръкописи, но и картини, здания, нотопис, интериор, екстериор, облекло и др. Ето защо понятието *културен код* е с голяма значимост. Необходимостта от културния код възниква единствено тогава, когато се осъществява преход от света на сигналите към света на смисъла. Оттук следва изводът, че *културният код е „съвкупност от знаци (символи) и смисли (и техните комбинации), имплицитно и експлицитно намиращи се във всеки един предмет от материалната и духовна дейност на човека“* (ГТРК 2003).

⁵ Макар че в българския език думата от м. р. „смисъл“ няма мн. ч., тук я използваме като „смисли“, имайки предвид семантични различия и конотации.

Културният код изпълнява няколко важни функции:

- ◆ Той помага да се „дешифрира“ дълбочинния смисъл на културните явления (знаци, символи, смисли, ритуали, норми, текстове и т.н.);
- ◆ Кодът осигурява връзката между знака значението, помага за преминаването от света на номинациите (обозначенията) в света на символите – с други думи, помага да се разбере смисъла на едни или други културни феномени;
- ◆ Без кода културният текст е неразбираем, неговото значение и смисъл не се поддават на „дешифриране“. Когато е наличен такъв код, то текстът става „прозрачен“, четим, разбираем. Всеки културен текст може да има различен прочит в зависимост от използвания код.

В процеса на развитие самият код може да се трансформира (да се усложнява или опростява, да сменя знаковата система и т.н.).

Културните кодове са присъщи на всички езици на културата. Трудно е да бъдат открити, но веднъж създадени, културните кодове помагат да се преведат дълбинните смисли на културата на ниво израз. Понятието *код*, наред със знака и символа, е една от основните понятийни и терминологични „единици“ на семиотиката, която служи за разкриване на механизма на пораждаването на смисъла на всяко съобщение. Теорията на информацията приема кода като съвкупност от сигнали. Философията е склонна да вижда в кода няколко определения:

Различните тълкувания на **културния код** ни дават основание да обобщим неговите същностни характеристики в *дефиниция*: универсална и податлива на мотивирани промени съвкупност от знаци и смисли, експлицитно и имплицитно изразени в различните артефакти на материалната и духовна дейност на човека и притежаващи самодостатъчно свойство да бъдат създавани, транслирани и съхранявани чрез тях. Като всеки код културният код трябва да е средство за дешифриране – в случая на скритите и явни смисли (заедно или поотделно) на културните явления, изразени чрез ритуали, знаци, символи, жестове, комуникативни стереотипи, текстове и пр.⁶

Разбирането на езика на културата и овладяването му дава на човека възможност за комуникация, за запазване и трансляция на културата, дава му „зелена светлина“ към културното пространство. Ето защо езикът може да се определи като ядро на системата на културата, неин главен структурен елемент. Езикът на културата е определена универсална форма за осмисляне на реалността, способстваща организацията на нови и вече съществуващи понятия, образи и представи. Културата представлява знакова система от символи, с помощта на които хората си общуват; взаимното разбиране на думи, жестове и други символи облекчава предаването на културната информация.

Връзката на знаковите системи с отразяваната реалност не е непосредствена. Поради тази причина ние считаме, че знаковите системи могат да бъдат разбрани единствено благодарение на културния код, представляващ система от смислоразличителни признаци.

Културата е колективна памет. Както вече посочихме, за да се превърне едно събитие в явление на културата, то трябва да се превърне в текст (в широкия смисъл на термина). Едва тогава културата може да изпълнява функции на съхраняване и предаване на информация. По културния канал информацията се предава от едно

⁶ Повече за код на културата/ културен код в: Илиева 2016а.

поколение на друго посредством различни знакови системи, единиците за информация, чрез мемофонда⁷, отразен в текстовете.

Интересно е да се спомене теоремата на Курт Гьодел за „непълнотата“. Според нея във всеки език, разглеждан изолирано, във всяка знакова система са заложили противоречиви основания, не позволяващи адекватно и изчерпателно да се опише реалността. Затова е нужен метаезик⁸, допълващ тази непълнота. Именно в семантичното поле на езика на културата се осъществява натрупването, оформянето във вид на текст, а впоследствие с помощта на методите на различни науки – дешифрирането или декодирането на информацията, залегнала в дълбинните структури на културата и съзнанието.⁹

Обобщавайки представените тезиси за знаковата природа на езика и съдържащата се в него културна информация, както и постулатите за културата като колективна памет на народа/социалната група и мемофонда като канал за предаване на културната информация, стигаме до изводите, че:

- ◆ Културата представлява знакова система от символи, които улесняват хората в комуникацията, подпомагайки взаимното разбиране на думи, фрази, жестове, етикетни формули, фонові знания и пр., което облекчава предаването и акумулирането на културната информация.
- ◆ Предназначението на знаците на културата е да изразява смислите на културата, с други думи – това съдържание, което не може да бъде изразено непосредствено, имплицитно и еднозначно.
- ◆ Спецификата на езиците на културата се състои в това, че знаците на тези езици не винаги могат непосредствено да изразяват определено съдържание, защото то като цяло не се подава на еднозначно експлицитно изразяване. В тези случаи културният код се превръща в инструмент за дешифриране на смисъла и аксиологичните маркери на културните явления.
- ◆ По този начин културните кодове оказват своето влияние и в осъзнаването на явленията и процесите в науката за сигурност на организацията, което от своя страна разкрива необходимостта от нейното изследване от лингвокултурологична гледна точка, т. е. създаване на научно знание за изучаване на този специфичен аспект на сигурността, който ще наречем *Лингвокултурологичен аспект на сигурността*.
- ◆ Изследваните примери са основание за по-нататъшна задълбочена работа по доказателствената част на работната хипотеза, че взаимовръзката между лингвокултурология и сигурност трябва да се разглежда като фундаментална взаимоотношеност.
- ◆ Тази фундаментална взаимозависимост е обективна, има реверсивен характер на връзките култура - лингвокултура - сигурност и дава основание удачно да се изследва лингвокултурологичния аспект на сигурността.

⁷ Мемофонд (от лат. *memorare* «да извикам в съзнанието, от *memor* „който помни/не забравя“ (англ. memory - памет)/Etymology dictionary

Мемофонд – предаване на културната информация.

⁸ *Метаезик* (от гр. *meta* – след, зад + *език*) – лингв. 1. Език, на който се описва друг език (първичен език, език-обект); език от втори порядък; 2. МЕТАКОД, състоящ се от езикови (вербални) знаци//Комлев2006

⁹ Повече за теоремата на Курт Гьодел за „непълнотата“: Гьодел, К. Електронен ресурс.

Литература:

1. **Etymology dictionary.** Електронен ресурс. Достъп на <http://www.etymonline.com> (13.01.2016)./ Мемофонд/
2. **McNamara 1968:** McNamara, R., The Essence of Security. New York: Harper and Row, 1968
3. **Schein 1985:** Schein, E. Organizational Culture and Leadership. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1985.
4. **Бенвенист 1974:** Бенвенист, Е. Общая лингвистика. М.: Прогресс, 1974
5. **ГТРК 2003:** БТСК 2003: Большой толковый словарь по культурологии.. Кононенко Б.И., – М. : Вече : АСТ, 2003. – 511 с., ISBN 5-945383-90-2
6. **Гуревич 1994:** Гуревич, П. С. Философия культуры: пособие для студентов гуманитарных вузов / - М.: Аспект пресс, 1994. - 317 с.
7. **Гьодел, К.** Теорема на Гьодел за нетълнотата. Електронен ресурс. Достъп на: <http://scorcher.ru/science/Teorema-Gyodelya-o-nepolnote-Kurt-Gedel.html> (28.08.2015)
8. **Дубровин, Влахов 1979:** Дубровин, М. И., С. Влахов. Руски фразеологизми в картинки. Москва: Руски език, 1979, -327 с.
9. **Илиева 2016а:** Илиева, Д. Лингвокултурология. Същност и категориален апарат. Монография, София: Софттрейд, 2016, ISBN 978-954-334-183-2
10. **Илиева 2016б:** Илиева, Д. Ценност и оценка в аксиологията. Десети международен пътуващ семинар на УниБИТ. „Съвременни измерения на европейското образователно и научно пространство” 30 май - 05 юни 2016 г., Будапеща, Унгария, Изд. „За буквите – О писменехъ”, София (дадена за печат).
11. **Хроленко 2006:** Хроленко, А. Т. Основы лингвокултурологии: учеб. пособие / под ред. В. Д. Бондалетова. – 3-е изд., испр. – М.: Флинта: Наука, 2006. – 184 с., ISBN 5-89349-681-7 (Флинта), ISBN 5-2-033116-3 (Наука).
12. **Комлев 2006:** Комлев, Н.Г. Словарь иностранных слов.- Комлев Н.Г., 2006. Електронен ресурс. Достъп: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_fwords/42486/%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%90%D0%AF%D0%97%D0%AB%D0%9A (13.01.2016). Метаезик
13. **Манев 2012:** Манев, Е. Глобална, регионална и национална сигурност, Софттрейд, София, 2012, - 494с.
14. **Манев 2016:** Манев, Е. Сигурност на социалната организация – определение. Научна конференция с международно участие „Право и интернет“ (Панел „Проблеми на сигурността“), 21-22.05.201, Бургаски свободен университет, Бургас, 2016 (под печат).
15. **Маслова 2001:** Маслова, В.А. Лингвокултурология. – М.: Академия, 2001. – 208 с.
16. **НФР 1999: НФС** - Новейший философский словарь. — Минск: Книжный Дом. А. А. Грицанов. 1999. Коннотация. Електронен ресурс. Достъп на http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy/ (11.08.2015).